

Morawski, Zbigniew

"Podział dzielnicowy Polski według statutu Bolesława Krzywoustego ze szczególnym uwzględnieniem dzielnicy seniorackiej", Józef Špors, Słupsk 1978 : [recenzja]

Przegląd Historyczny 70/4, 755-756

1979

Artykuł umieszczony jest w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych, tworzonej przez Muzeum Historii Polski w Warszawie w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego.

Artykuł został opracowany do udostępnienia w Internecie dzięki wsparciu Ministerstwa Nauki i Szkolnictwa Wyższego w ramach dofinansowania działalności upowszechniającej naukę.

Józef Spors, *Podział dzielnicowy Polski według statutu Bolesława Krzywoustego ze szczególnym uwzględnieniem dzielnicy seniorackiej*, Wyższa Szkoła Pedagogiczna w Słupsku, Słupsk 1978, s. 228.

Kiedy przegląda się stan badań nad tzw. testamentem Bolesława Krzywoustego, odnosi się wrażenie, że w miarę jak rośnie ogromna bibliografia dotycząca tego zagadnienia, staje się ono coraz bardziej zagmatwane i ciemne, i że zbiór hipotez o koncepcji i sposobie przeprowadzenia podziału kraju zamiast ulegać redukcji, niebezpiecznie się rozrasta. Przyczynia się do tego w znacznym stopniu ubóstwo źródeł, które nader słabo oświetlają wszystkie kapitalne kwestie, mianowicie podział terytorialno-administracyjny przed 1138 r., a więc zastaną przez Krzywoustego strukturę kraju (sięgającą może jeszcze czasów plemiennych), następnie jego własny podział i koncepcję ustrojową, która mu przyświecała. W głównej mierze jednak winę ponoszą sami historycy, którzy niesłusznie traktują bazę źródłową jako od dawna już zamkniętą i nie wykorzystują jej w całości. Stawiając źródłom ciągle te same pytania przekształcają dyskusję nad testamentem Bolesława Krzywoustego w starcie rozmaitych „zdrowych rozsądków”, tym bardziej beznadziejne, że tzw. „wiedza pozaźródłowa” wiele do kwestii testamentu wnieść nie może. Argumenty rzeczowe zastępuje się retoryką, określeniem poglądów jako „dowodzonych ponad wszelką wątpliwość”, kiedy w rzeczywistości są one tyle samo warte, co poglądy, z którymi się polemizuje.

Wszystko to nie odnosi się do książki J. Sporsa, ma tylko zobrazować skalę trudności, przed którymi stanął ten historyk. Przyjął on następujące założenia:

1. Podział kraju nie był równomierny — gwarantował lepsze podstawy panowania starszych synów Bolesława, którzy zabezpieczali księstwo od strony bardziej agresywnych sąsiadów.
2. Gwarancją spójności państwa i znaczenia seniora dynastii była rozległa dzielnica centralna.

Aby sprawdzić słuszność tych założeń J. Spors bada po kolei zagadnienia przynależności Gniezna, „provincji środkowopolskiej”, ściślej Kalisza z okręgiem oraz Kujaw. W kwestii Gniezna autor przyjmuje, że stanowiło ono ośrodek centralny całej Wielkopolski, łącznie z częścią poznańską i że dopiero podział z 1138 r. doprowadził do wyodrębnienia księstwa poznańskiego we władaniu Mieszka Starego. Dowodem na to, że Gniezno do 1146 r. wchodziło wraz ze swoją częścią Wielkopolski w skład dzielnicy seniorackiej jest wcześniejsza zapiska biskupa wrocławskiego Roberta, wymieniająca wśród ewentualnych poręczycieli nadania dla kościoła św. Michała książąt wraz z ich siedzibami, między innymi Mieszka jako panującego *in Poznania*. Więcej wątpliwości nasuwa skomplikowana konstrukcja, uzasadniająca przynależność Kalisza do dzielnicy seniorackiej. Wychodząc z przekonania o odrębności geograficzno-osadniczej Kalisza w stosunku do Wielkopolski i przeciwnie, jedności tego typu między ziemiami kaliską, sieradzką i łęczycką, Spors polemizuje ze zwolennikami łączności terytorialno-administracyjnej Kalisza i Gniezna, która miałyby wynikać z bulli gnieźnieńskiej. Najbardziej wątpliwy, jak wykażemy dalej, jest argument o przeniesieniu stolicy (provincji środkowopolskiej) z Kalisza do Łęczycy w 1106—1107 r.

Problem Kujaw rozpoczyna autor od analizy ich przynależności przed 1138 r. oraz organizacji wewnętrznej, dochodząc do wniosku, że tworzyły one jeden kompleks terytorialny i administracyjny do czasu Krzywoustego i należały do Wielkopolski. Jako ważne źródło, pośrednio zaprzeczające przynależności Kujaw do dzielnicy seniorackiej, Spors wykorzystuje bullę gwarancyjną Eugeniusza III dla biskupstwa wrocławskiego z 1148 r.

Ostatecznie więc testament Krzywoustego wprowadzał podział kraju na dzielnice senioracką z prowincjami krakowską, łęczycką z Kaliszem i Rudą oraz ze wschodnią częścią Wielkopolski z Gniezmem i kasztelanią nakielską, zapewniającą łączność z Pomorzem, dalej Śląsk z ziemią lubuską — dziedziczne ziemie seniora Władysława II oraz Mazowsze wzmocnione

